

ESZMETÖREDÉKEK.

OLÁH GÁBOR*)

A ma íróját, az élő irodalmat
is tanítsák az iskolában.

Klebensberg Kunó gróf.

Költő-egyéniségében, vagyis inkább attitűdjében van valami hasonló Vajda Jánoséhoz. Szertelen és romantikus önmagukhoz és tárgyaikhoz való viszonyuk; bizonyos lírai elképzelés uralkodik rajtuk, heves érzelmi fantázia, mely nem engedi, hogy a dolgok hatásai az egészséges átérzés hajszálcsovein szívódjanak be az ösztönszerű alkotás műhelyébe, sőt saját tiszta énjük birtokába sem engedi jutni őket. Egy folytonos vihar clair-obscur világában élnek, melyen nem tud áttörni a megtisztító napfény. Attitűdjük hasonló, de költői tárgyaik már más: Vajdában téves, de igen határozott kép él a világról s önmagáról és e végzetes félreértés miatt nem tud összhangot teremteni a kettő között, — Oláh már nem oly filozófus, sokkal irodalmibb lélek s amit küzködve keres, az a világ költői képe önmagában. Érti, hogy hatalmasan és megszületni vágyón forrong benne valami, e forrongás türelmetlen feszültsége minduntalan elragadja magát s nem enged időt ama költői kép megelégségének egyetlen eszközére: a közvetlen, kimélyült önszemléletre. Csak ezt a dörömbölő energiát érzi, ezt a viharosságot képzeletileg egyénisége legmélyebb szavának s amit belőle felkavar; az intuitív költői mondanivaló megnyilatkozásának. De éppen, mivel még nem jutott el az egységes, valódi tartalomig, benyomások, innen-onnan nyert hirtelen hevületek hordalékával keverten veti fölszínre. A feszültség, az erő igazi lírai költőé, a tartalom heterogén. Titokban, homályosan érzi ezt a fonákságot, háborgása még indulatosabbá válik s hogy eljusson az igazi szóig, egyre kiáradni akar s mindent elkiáltani. Egyenetlen lélekke lesz; a harcoss érzések, miket a „sikerülés remek órái“ az alkotás gyönyörével jutalmaznak a szerencsésebb temperamentumoknál, benne kielégületlenül fokozódnak tovább.

E megállni nem akarásból, elégedetlenségéből ered sokoldalú és mohó termékenysége, s nyugodtan elmélyedni nem tudásából művének bonyolult, heterogén küzködése. Fejlődése útjába az első zökkenő követ költészetünk századeleji nagy felújulása vetette. A magyar irodalom a nyugati kultúra vágyával méhében ébredt föl akkor, finomságok, érzékenységek, forma-káprázatok, borzongó „meglátások“ párája szállt a levegőben. Oláh művész volt, ő is nyugatra nézett, de valami egyszerű paraszti szemmel, melynek napfényhez szokott pillantásába nem illett bele a l'art pour l'art halavány köde. Oláh, mint annyi magyar tehetség, simpliciter megnyilatkozó, reális művésznak született. Az irodalmi korhatás kivevett egyénisége veleszületett határai közül, csábították az új költészet sikerült képei s tekintete eltérült önmagáról. Küzdött ösztönével, mely nem tudatosult, de belső feszültsége mindegyre kitört s megszülte ettől fogva való költői magatartását, fejlődésének második pierre d'achoppement-ját: romantikus, elképzelt énszemléletét. Az alkotás láza, a félelem a végső elakadástól többé nem engedett megállást, csillapulást, újrakezdést. Műve háborgások, fölhevülések, hanyatlások küzdőterévé vált.

*) Mutatvány a szerzőnek *A modern magyar irodalom* címmel sajtó alatt levő munkájából.

Enélkül a kényszer nélkül bizonyára zavartalanabban tudta volna megmutatni széles szabású és mély erejű költői képességeit. Ösztöne mélyén sokkal közelebb áll a költészet a valósághoz, mint a modern költői iskolák bármelyik nagyságában. Az a közvetlen kifejezés, amire Petőfi adott a világirodalomban páratlan példát, a tárgynak, az érzésnek és a gondolatnak primär egységessége: ez rejlik Oláh elfeledett naivitása mélyén is. Ha megleti és hozzáadja a líra fejlődésének új eszköz- és stíluseredményeit, új és teljes költészetet teremt. Bolyongása azonban másfelé vitte. Eleven képzelete és heves érzőképessége a realitások közt találja meg igazi önmagát. Az alakrajznak, a mozgékony szemléletnek, a szatírának meglepő élessége a leleplező erőig növekedik benne, de érzelmi feszültsége gyakran ezt is a látomásig fokozza, — a levegő elmosódik s a történet bizonytalan térben mozog tova (*Szegény Magyarok*). Ha elfelejti képzelt önmagát s reális talajon marad, a magyar húnuszból szívott életnedv úgy tör föl belőle, mint a gejzir, büvészévé válik a kifejezésnek, az önkéntelen jellemző erőnek, az alakok köre fogott szilárd kompozíciónak. A *Táltos fiú* elképzelésében és megvalósulásában, a legszebb és legmagyarabb regék egyike. De szertelenségét ritkán tudja ily neki való istrángba fogni, látomásai gyakran élettelen tombolások, érzelmi viharai képzelődések, erotikája felfűjt és éretlen, mint egy sihederé. Legállandóbb művészi kvalitása találó és tiszta formaképessége, zengő, modernül magyaros, gazdag beszéde.

(Pécs.)

Várkonyi Nándor.

A PLATONISTA RIMAY.

A tizenötödik és tizenhatodik század neoplatonista mozgalmaj kétségkívül megtermékenyítették a magyar szellemi életet is. A *Minerva* c. folyóirat, amely céljául tűzte ki a magyar szellemi élet múltjának kutatását, több tanulmányban mutatott rá ennek a kérdésnek irodalmunkban való fontosságára. Kimutatható volt, hogy az új platonizmus világító sugarai már a magyar Katalin-legendában fényeskednek (*Minerva*, 1922: 228). Huszti József szélesen megalapozott kutatásai a tizenötödik századi magyar platonista törekvéseket gazdag új anyaggal dokumentálták. Tanulmánya (*Minerva*, 1924—5. évf.) alapvető kiindulásul szolgálhat a kérdés további nyomozóinak. A szétfolyó neoplatonizmus történetébe kapcsolódik Janus Pannonius asztrológiája (*Minerva*, 1928), Dudith András filozófiája (*Minerva*, 1923 és Faludi János, u. o. 1928). A reneszansz „udvari ember” platói gyökereit Szerb Antal fejtette föl, befejezetlen szellemtörténeti vázlatában, amely ennek a típusnak magyar vonatkozásaival még adós maradt (*Minerva*, 1926: 268). Legutóbb Zolnai Béla Balassi Bálint költészetét hozta kapcsolatba a tizenhatodik századi platonizmussal. (*Minerva*, 1928. évf.). Egyik külső érve gyanánt Rimay János nyilatkozatát is föllépteti a szerző: a Balassa-apológiának azokat a szavait, ahol a kitünő barokk költő Platon mondását idézi. Ez az egy Rimay-idézet könnyen megdöbbentő lehetett volna, ha Zolnai Béla Rimay prózai iratait is átnézi.

Rimaynak volt egy elveszett irata az „udvariságról” (v. ö. Ipolyi Arnold, *Rimay János államiratai és levelezése*, Bp., 1887, V. és 362. l.). A téma jól beleillik a humanista-platonista gondolatvilágba. Több helyütt filozófusnak mondja,